

НИЖИНСЬКА СТАРОВИНА

17 (20)

ÖÅ Í ÒÐ Ì À Ì 'Β ÒÊ Î Ç Í Å Ñ Ò Å À

Í à ò³ î á è ü í î; à è à à à ì³; í à ó ê Ó è ð à; í è

3

Ó è ð à; í ñ ü ê î á î ò î á à ð è ñ ò á à î ð î ð î í è Ì à Ì 'y ò î è

³ ñ ò î ð³; ò à é ó è ü ò ó ð è

МІЖУМЦЬКА СТАРОВУНА

ç á³ ð í è è ð å å³ î í à è ü í î; ³ ñ ò î ð³;

ò à Ì à Ì 'y ò è î ç í à à ñ ò á à

ñ å ð³ ÿ

“Міжумовні студиї”

№11

Â è Ì ó ñ è 17(20)

Ê Ê-Â

Ö Å í ò ð Ì à Ì 'y ò è î ç í à à ñ ò á à Í À Í Ó è ð à; í è³ Ó Ò Î Ì² Ê

2 0 1 4

Рекомендовано до друку
Вченою радою Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК
(протокол № 6 від 10 червня 2014 р.)

Редакційна колегія:
головний редактор – *С.І. Посохов*
заступники головного редактора – *О.Б. Коваленко, О.М. Титова*
члени редколегії – *Л.М. Бесов, О.Д. Бойко, І.В. Верба, Я.В. Верменич, Л.О. Гріффен,*
В.О. Константинов, О.П. Моця, А.А. Непомнящий, Г.В. Самойленко, Н.М. Сенченко
відповідальні секретарі – *С.Ю. Зозуля, О.С. Морозов*

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19; e-mail: zp_vydannja@ukr.net
тел. +380-44-2807879, тел/факс +380-44-2806463

Видання зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації –
серія КВ № 16327-4799Р від 02.02.2010 р.)

Збірник наукових праць “Ніжинська старовина” внесений до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з історичних наук (Постанова Президії ВАК України № 1–05/1 від 26.01.2011 р.)

Редакційна колегія висловлює щиру вдячність
директору ІІП “Темп” О.Г. Гришкевичу та директору ПТ “Партнер” А.Ф. Прокопцю
за надання фінансової допомоги у виданні даного випуску збірника

Ç Ì ² Ñ Ò

Í ³æéí àððáíēīā³÷íēē òà ē³òīīēñíēē

- Кедун І. (Ніжин)* До питання про топографію давньоруських пам'яток на території міста Ніжин 5

Õðîí³ēà ēīçàòüēî; āīāē

- Железко Р. (Ніжин)* Місто Ніжин у системі оборони Гетьманщини (1648–1783 роки) 15
- Токарев С. (Чернігів)* Вихідці з польської шляхти у складі козацької старшини Ніжинського полку (друга половина XVII–XVIII ст.) 23

²ñòîð³ý Í ³æéíüēíē ³ìāðñüēî; òà îîñ³îîāðñüēî; āīāē

- Дмитренко Н. (Ніжин)* До історії розвитку органів місцевого самоврядування у Ніжинському повіті: співпраця міської управи з церковнослужителями (II половина XIX ст.) 33
- Нагорна Н. (Ніжин), Лихута О. (Ніжин)* Система медичного страхування населення зони військового управління в умовах німецького «нового порядку» (за матеріалами Ніжинської міської управи) 37

Î àì'ýòēē

- Самойленко О. (Ніжин), Зозуля С. (Київ)* Колекція монет, бон, жетонів і медалей закладів Ніжинської вищої школи середини XIX – першої третини XX ст.: від камерального міністрабінету до систематизованого нумізматичного зібрання 47

Âēāàòí³ Í ³æēíõ³

- Медовкіна Л. (Донецьк)* К.В. Харлампович та його публікації: бібліографічна замітка з приводу однієї помилки 63

Àðð³āí³ ç íàð³āēē

- Кривобок О. (Ніжин)* Документи про синодальний рух на Ніжинщині у 1920-х роках 69
- Мицик Ю. (Київ), Тарасенко І. (Київ)* Початок опису Ніжинського полку у класичному творі О.М. Лазаревського 86
- Потапенко М. (Ніжин)* Корпус документів до історії воєннопольової кінної залізниці в Ніжині (1915–1918 роки) 94

Діагностичні, аспіраційні, імітаційні ігри

Ластовський В. (Київ) Французька історіографія козацької України (Рец. на: Луняк Є. Козацька Україна XVI–XVIII ст. у французьких історичних дослідженнях. — К. ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. — 808 с.).....	111
Луняк Є. (Ніжин) Нові студії з історичної та національної пам'яті (Рец. на: Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А.М. Киридон. — К. : ДП НВЦ "Пріоритети", 2013. — 436 с.).....	114
Аналітичні ігри аспіраційні.....	117
Імітаційні ігри аспіраційні.....	118

* * *

У збірці використані графіка та світлини
надані авторами публікацій.

* * *

Фонове зображення обкладинки:
фрагмент плану міста Ніжина 1773 року

А В Т О Р И   З Б І Р Н И К А

Дмитренко Наталія Михайлівна – кандидат історичних наук, завідувач історичного відділу Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського (Ніжин)

Желєзко Роман Анатолійович – аспірант кафедри історії України та політології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)

Зозуля Сергій Юрійович – старший науковий співробітник відділу історичного пам'яткознавства Центру пам'яткознавства НАН України та УТОPIK; керівник Північно-Східного регіонального відділення Центру пам'яткознавства НАН України і УТОPIK (Київ)

Кедун Іван Станіславович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; науковий співробітник ДП «Охоронна Археологічна Служба України» НАН України (Ніжин)

Кривобок Олександр Павлович – доцент кафедри історії України та політології історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)

Ластовський Валерій Васильович – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв (Київ)

Лихута Олександр Дмитрович – учень Ніжинської гімназії № 16 (Ніжин)

Луняк Євген Миколайович – доктор історичних наук, доцент кафедри історії України історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)

Медовкіна Ліна Юрійвна – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету (Донецьк)

Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук, завідувач відділу пам'яток княжої та козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України; доктор богослов'я, протоієрей (Київ)

Нагорна Наталія Миколаївна – вчитель Ніжинської гімназії № 16 (Ніжин)

Потапенко Максим Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)

Самойленко Олександр Григорович – кандидат історичних наук, проректор з науково-педагогічної та методичної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)

Тарасенко Інна Юрійвна – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу пам'яток княжої та козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України

Токарєв Сергій Анатолійович – науковий редактор Науково-методичного центру зі створення Чернігівського тому енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України» Чернігівської обласної ради (Чернігів)

* * * * *

У вип. 15 (18) (К., 2013) збірника наукових праць «Ніжинська старовина» (серія «Ніжинознавчі студії № 10») у статті Ігоря Ситого «Адміністративні, судові та урядові печатки з Ніжинщини кінця XVII – середини XIX ст.» (стор. 102–110) під час друку допущено кілька помилок.

	<i>надруковано</i>	<i>слід читати</i>
стор. 102, рядок 15 знизу	літери іа, Ѣ та Ѣ	літери А , а та Ѧ
стор. 102, рядок 5 знизу	Ѣ ПРИВИЛОВАНОГО	Ѧ ПРИВИЛОВАНОГО
стор. 106, рядок 12 зверху	СЛФЛТѢ ГѢ НРѢ НАГѢ	СЛФЛТѢ ГѢ НРѢ НАГѢ
стор. 106, рядок 10 знизу	ЦАРСКОГОПРЕСВ.	ЦАРСКОГО ПРЕСВ.
стор. 107, рядок 18 зверху	ПЕЧАТЬ ЄѢ	ПЕЧАТЬ ЄА
стор. 107, рядок 13 знизу	ПЕЧАТЬ ЄѢ	ПЕЧАТЬ ЄА
стор. 107, рядок 12 знизу	Ѣ ПРИВИЛОВАНОГО	Ѧ ПРИВИЛОВАНОГО

І Н Ф О Р М А Ц І Я   Д Л Я   А В Т О Р І В

Редакційна колегія «Ніжинської старовини» запрошує до співпраці дослідників – професійних і аматорів (для публікації в серії «Ніжинознавчі студії»), що вивчають проблеми історії та пам'яткознавства міста Ніжина й Ніжинщини від найдавнішого часу до сьогодення, досліджують біографії визначних і пересічних міщан; відомих діячів, життя чи діяльність яких у будь-якій мірі пов'язане з давнім містом над Остром і його округою. Приймаємо також рецензії на видання, що зачіпають ніжинознавчі проблеми або написані ніжинцями.

Також запрошуємо до співпраці (для публікації в серії «Пам'яткознавство Північного регіону України») дослідників проблем з історії, теорії та методології пам'яткознавства та пам'яткоохоронної справи Північного етноісторичного регіону України, музеєзнавства, а також регіональної історії й етнології вказаного регіону (Східне Полісся, Північна Полтавщина, Західна Сіверщина, Стародубщина).

Зважаючи на задекларований науковий характер збірки, при розгляді надісланих матеріалів пріоритет буде надаватися саме науковим розвідкам. **Науково-публіцистичні матеріали як за змістом, так і за оформленням (без посилань у тексті, але обов'язково зі списком використаної літератури після тексту) друкуються в красназнавчому розділі**, за винятком окремих випадків, узгоджених із відповідальними секретарями редакційної колегії. Суто публіцистичні або надані без належного наукового оформлення (відомості про автора (авторів), науковий апарат, УДК, анотації, ключові слова) науково-публіцистичні роботи **не розглядатимуться**.

Матеріали мають бути оформлені згідно діючих вимог, затверджених ВАК України до публікацій у фахових виданнях (науковий апарат, структура викладу тощо).

Оформлені згідно вимог ВАК України до публікацій у фахових виданнях (структура, науковий апарат тощо) матеріали (*роздрук (бажано) і електронну версію (обов'язково)*) прохання надсилати на поштову чи електронну адресу Центру пам'яткознавства НАН України і УТО-ПІК, або передати особисто до редакції (адреси вказані після даної інформації для авторів).

УВАГА! Без електронної версії матеріал друкуватися не буде!

Лише у виняткових випадках (узгоджених із редакцією) можливе подання матеріалу лише на паперовому носії, але чітко надрукованого, без рукописних вставок, виправлень, закреслень тощо.

Обсяг матеріалу – до 0,75 авт. арк. (до 30 тис. знаків із пробілами).

Інформацію про автора (авторів) необхідно вмістити перед заголовком дослідження без скорочень за таким алгоритмом: *прізвище, ім'я (повністю), по-батькові (повністю); наукова ступінь, наукове звання; посада й місце роботи* – обов'язково (для непрацюючого пенсіонера – *науковий фах*); *електронна адреса (обов'язково* (за відсутності такої вказати *поштову адресу*); *телефон* (бажано).

Електронну версію надавати на будь-якому з оптичних або цифрових носіїв. На e-mail бажано надсилати в заархівованому вигляді (архів із розширенням *.rar або *.zip).

УВАГА! Архів має бути звичайний, без формату саморозпакування!

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВАРІАНТУ

✓ *текст*

виконаний у будь-якому текстовому редакторі чи процесорі, але збережений у формі звичайного тексту **виключно** із розширенням *.txt (режим блокнота); гарнітура Times New Roman (розмір кеглю, міжрядковий інтервалу значення не має);

✓ науковий апарат

ПОСИЛАННЯ, ЗАУВАЖЕННЯ, ПРИМІТКИ – винятково післятекстові з нумерацією за зростанням (гарнітура Times New Roman Сур; індекси посилань у тексті у квадратних дужках звичайними цифрами (напр.: [15] тощо) **УВАГА! В одних дужках має бути лише один номер посилання; у тексті посилання – одне чи кілька джерел (або текст зауваження чи примітки)**. Текст посилань наприкінці тексту статті після заголовку «Джерела та література» у вигляді нумерованого списку (форму посилання оформляти згідно вимог ВАК України – див.: Бюлетень ВАК України, № 3 за 2010 р. (для архівних джерел) та № 10 за 2007 р. (для друкованих джерел).

✓ графіка:

ІЛЮСТРАЦІЇ – у режимі «градації сірого» (тобто чорно-біле зображення), окремим файлом кожна, на тому ж або окремому носію; розширення 200 dpi, формат *.JPEG або *.TIFF, розмір 10×15 см (де 10 см – базова (менша) сторона, інша сторона – за пропорціями).

ТАБЛИЦІ, СХЕМИ, ДІАГРАМИ – у вигляді графічного файлу або віртуального роздруку у форматі *.pdf у масштабі 1:1, максимальна ширина зображення – 10 см.

УВАГА! Максимальна кількість ілюстрацій (рисуноків (малюнків), світлин) разом – 8 позицій!

Максимальна кількість іншої графіки (таблиць, схем, діаграм тощо) – разом – 10 позицій!

Згідно з вимогами ВАК України до фахових видань, **ОБОВ'ЯЗКОВОЮ УМОВОЮ** для публікації Вашого матеріалу є наявність УДК, а також анотацій і ключових слів українською, російською й англійською мовами (до 400 друк. знаків кожна; переклад прізвища, ініціалів автора та заголовку публікації обов'язковий), а також **РОЗШИРЕНОЇ** (до 2,5 тис. знаків) **АНГЛОМОВНОЇ АНОТАЦІЇ** (для оприлюднення на веб-сайті видання).

Приклад оформлення матеріалів для друку у виданнях Центру пам'яткознавства НАН України і УТОPIK можна знайти на сайті «Відлуння віків» (<http://pamjatky.org.ua>; закладка «Центр пам'яткознавства» (відповідне гіперпосилання наприкінці тексту)).

Редакційна колегія залишає за собою право на відбір, стилістичне, лексичне, орфографічне та пунктуаційне редагування матеріалів. Надіслані рукописи не рецензуються і не повертаються.

Листування з авторами на сторінках збірки не ведеться. За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів відповідає автор (автори) публікації.

Кожен автор (співавтор) має право на 1 авторський примірник, котрий отримується особисто. Авторський примірник може бути надісланий поштою (бандероллю з післяплатою, розмір якої дорівнює сумі вартості поштових витрат [тільки в межах України, іноземні автори вирішують спосіб отримання авторського примірника окремо за вказаними далі координатами]).

КОНТАКТНІ КООРДИНАТИ

Зозуля С.Ю., вул. Об'їжджа, 56, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600, Україна

(із поміткою «для збірника «Ніжинська старовина»)

тел. +380-68-353-59-57 (моб), +380-44-280-7879 (роб)

тел./факс +380-44-280-6463 (роб)

Морозов О.С., вул. Синяківська, 75В, кв. 9, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600, Україна

(із поміткою «для збірника «Ніжинська старовина»)

тел. +380-68-814-8455 (моб), +380-46-31-22457 (роб)

e-mail: zp_vydannja@ukr.net, el-havar-din@yandex.ru

Наукове видання

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

**Збірник регіональної історії
та пам'яткознавства**

(серія: «Ніжинознавчі студії», № 11)

**Випуск 17 (20)
2013 р.**

Редагування: С.Ю. Зозуля, О.С. Морозов

Редакційна колегія збірника залишає за собою право на стилістичне, лексичне, орфографічне та пунктуаційне редагування матеріалів.

Надані авторами рукописи не рецензуються і не повертаються.

Листування з авторами на сторінках збірки не ведеться.

За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів
відповідає автор (автори) публікації.

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів) публікацій.

Підписано до друку 18.06.2014 р.

Формат 70×100/16. Ум. друк. арк. 9,75.

Обл.-вид. арк. 10,69. Наклад 100 прим.

Зам. № 35.

Видавець

Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК

(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 2429
від 07.02.2006 р.); вул. Івана Мазепи, 21, корп. 19, м. Київ, 01015, Україна;
тел./факс: +380 (44) 2807879, e-mail: m-center@ukr.net

Виготовлювач

ТОВ «ВІО-поліграфісти»

м. Ніжин, пров. Лікарський, 7Б,

тел./факс: +38 (04631) 71498, e-mail: olgavlasenko2008@rambler.ru